
FATUM ANDRIC'S TRAGIC HERO FRA PETAR IN THE NOVEL DAMNED YARD

Kemal Džemić

University of Novi Pazar, Republic of Serbia, kemaldzemic@hotmail.com

Abstract: A large south slavic novelist Ivo Andric with modern artistic process in the formation of artistic material created a significant literary work, primarily novels, which continues the tradition of the great european and world writers psychological and existential literature of the twentieth century. Feeling the absurdity of life, escape from the senselessness and own of failure, the search for the meaning of existence, man's imposed order of life, tragedy, tightness, cast down and rejection, human existential fears, weakness, rebellion, fate tightness of higher powers - are important questions that reflects Andric's hero -intellectual father Petar in the novel Devil's Yard. Fra Petar like Raskolnikov, Joseph K., Hamlet, Mersol, Faust, Ivana Galeb, Nuruddin, Muota, Dedalus, Vladimir and Estragon and many other tragic hero thinker, reflects on life from the perspective of the tragic and the imprisoned thinking individual trying to make a limited and dehumanizing atmosphere dungeons retain composure and human dimension which is best reflected in it's sympathy with the unfortunate prisoner mr. Camil.

Keywords: intellectual, tragedy, tightness, existential fear, rebellion.

**FATUM ANDRIĆEVOG TRAGIČNOG JUNAKA FRA PETRA U ROMANU
PROKLETA AVLIIJA**

Kemal Džemić

Univerzitet u Novom Pazaru, Republika Srbija, kemaldzemic@hotmail.com

Apstrakt: Veliki južnoslavenski romanopisac Ivo Andrić modernim umjetničkim postupkom u oblikovanju umjetničke građe stvorio je značajna književna djela, prevashodno romane, u kojima nastavlja tradiciju velikih evropskih i svjetskih pisaca psihološke i egzistencijalističke literature XX vijeka. Osjećanje apsurdnosti života, bjekstvo od besmisla i sopstvene promašenosti, traganje za smislom postojanja, čovjekov nametnuti poredak življenja, tragizam, utamničenost, bačenost i odbačenost, ljudski egzistencijalni strahovi, nemoć, pobuna, fatum utamničenosti od viših sila - važna su pitanja koja promišlja Andrićev junak-intelektualac fra Petar u romanu Prokleta avlija. Fra Petar poput Raskolnikova, Jozefa K., Hamleta, Mersoa, Fausta, Ivana Galeba, Nurudina, Muota, Dedalusa, Vladimira i Estragona i mnogih drugih tragičnih junaka mislioca, promišlja život iz vizure tragičnog i utamničenog mislećeg čovjeka nastojeći da u ograničenom i dehumaniziranom ambijentu tamnice sačuva pribranost i humanu dimenziju što se najbolje očituje u njegovom saosjećanju sa nesretnim zatvorenikom Čamil efendijom.

Ključne riječi: intelektualac, tragizam, utamničenost, egzistencijalni strah, pobuna.

UVOD

Veliki romanopisci slavenskog juga, Meša Selimović, Ivo Andrić, Miroslav Krleža, Dobrica Ćosić, Muhamed Abdagić i mnogi drugi, svojim modernim umjetničkim postupkom u oblikovanju umjetničke građe stvorili su značajna književna djela, prevashodno romane, u kojima nastavljaju tradiciju velikih evropskih i svjetskih pisaca psihološke i egzistencijalističke literature XX vijeka. Osjećanje apsurdnosti života, bjekstvo od besmisla i sopstvene promašenosti, traganje za smislom postojanja, čovjekov nametnuti poredak življenja, tragizam, utamničenost, bačenost i odbačenost, ljudski egzistencijalni strahovi, nemoć, pobuna, fatum utamničenosti od viših sila - važna su pitanja koja promišljaju književni junaci poput Raskolnikova, Jozefa K., Hamleta, Mersoa, Fausta, Ivana Galeba, Nurudina, Muota, Dedalusa, Vladimira i Estragona i mnogih drugih tragičnih junaka mislioca, za koje pjesnik Vasko Popa ima simbolično-metaforičku definiciju u sintagmi *trska koja misli*.

Pisac kaže za fra-Petra da je bio čuveni sahadžija, puškar i mehanik. Voleo je stare stvari, a posebno časovnike i alate o kojima je mnogo brinuo. Pisac ga portretira kao čovjeka širokog lica, sa gustim brkovima i krupnim smeđim očima mirna pogleda. Fra-Petar je sumnjičav prema svijetu koji ga okružuje, pa je zato uvijek distanciran, nepovjerljiv, onaj koji posmatra iz prikrajka, ali koji sve inteligentno rezonuje i intenzivno doživljava. Pažljiv je i promišljen u svakoj situaciji i svojim, upornim trpljenjem podnosi sve nevolje u koje je slučajno zapao. On je smiren i mudar, razuman i neupadljiv, sa jasnim i izgrađenim osjećajem za realnost.

1. OSOBENOSTI ANDRIĆEVOG JUNAKA FRA PETRA

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

Po prirodi on i nije neki pričljiv čovjek, jer po njegovom rezonu, pričljivost je često razlog za mnoge nevolje i neprijatnosti. Uostalom zbog pričljivosti i stradaju likovi Haim i Čamil iz Smirne. Fra-Petar će ostati hladnokrvan i uzdržan sve dok nije upoznao Čamila i njegovu tragičnu ispovjest kao mladog i učenog čovjeka. Ovo poznanstvo će prenuti fratra iz mirnog i hladnog meditiranja u carigradskoj tamnici i on postaje brižan i znatiželjan, misaon, koji se zanima za sudbinu nesrećnog mladića i saosjeća sa njim. Fra-Petar strepi u *Prokletoj avliji* kao i svi intelektualci kad se nađu u opasnosti, još kad se zna sa kakvom ideologijom ima posla. To je, reklo bi se, arhetipski čovjekov strah od nepoznatog i opasnog. O takvom arhetipskom strahu inspirativno i originalno govori Zvonimir Kostić:

Pre nekoliko godina obreo sam se, sa dvojicom prijatelja, na Svetoj Gori. Našli smo se u onom delu monaške republike kroz koji ne prolazi skoro niko, ni od turista, ni od žitelja Svete Gore. Između manastira Velika Lavra i Sv. Pavla, u gustim kestenovim šumama. Krenuli smo, dakle, peške, iz jednog u drugi manastir, i negde na pola puta ručali na nekom potoku. Moji su drugovi pre mene završili ručak i krenuli, a ja sam ostao i uskoro ih izgubio iz vida. Ali kako na Svetoj Gori valja samo slediti stazu, nisam se bojao da ću negde da zabasam. Odjednom, usred šume, kada sam očekivao da ću stići prijatelje, našao sam se licem u lice sa dvojicom monaha koji su nosili lovačke puške. Jedan od njih je držao, pored staze, još i malog natovarenog konja za uzde, konja koji je mirno pasao. Obuzeo me je panični strah-taj prizor je bio toliko neočekivan i neobičan; monasi ne smeju da love, i, čak, pošto ne smeju da ubiju ni mrave u pčelinjacima moraju za tu priliku da dovode argate kako bi oni obavili taj posao. ni mrav se ne sme ubiti. ja tu dvojicu monaha prethodno nisam čuo i nisam znao kuda su se denula moja dva druga. Pozdravio sam ih, oni su otpozdravili. potom sam ih pitao da li idem u dobrom pravcu. oni su odgovorili nešto na grčkom. ja sam pokazao rukom pravac staze. Agios Paulos? Oni su potvrdili. Videći moj strah, koji sam prikrivao tobože nemarnom, ali svakako prenaglašenom veselošću, nešto su zlorado prokomentarisali, iza mene. I nasmejali se. ja sam nastavio da hodam i uskoro stigao, na stazi, dva moja druga. Čini mi se i danas, da je po sredi bio, ako bi se tako moglo reći, arhetipski strah(...) Moj strah je, dakle došao iz onog statusa kolektivno nesvesnog, koje je akumuliralo moguću opasnost od nepoznatih naoružanih ljudi.³⁸

Koliko je samo ovaj arhetipski strah dr. Kostića sličan strahu fra-Petra u *Prokletoj avliji*. Fra Petar se našao oči u oči sa nepoznatim ljudima od kojih se boji isto kao junak ove priče koji se preplašio kad je na putu susreo nepoznate naoružane monahe. Samo pripovjedač se uplašio od monaha ljudi posvećenih bogu, a u Adrićevom romanu bogu posvećeni čovjek se plaši surovosti Proklete avlije i neobičnih svakojakih ljudskih pojava u njoj.

Ljubaznost i u znak mira podignuta ruka u priči o zanimljivom susretu autora sa monasima će srećno razriješiti strahove naratora, dok u *Prokletoj avliji* ispružena fratrova ruka i znakovi kojima pokazuje svoju nevinost teško će naići na razumijevanje revnosnih službenika totalitarnog poretka.

Fra-Petar počinje da strepi, jer je zapao u surovi ambijent tamnice koja guta i razara sve što je zdravo u čovjeku. On se gnuša Proklete avlije i Karadoza od koga se boji kao što se i narator iz navedene priče bije naoružanih monaha. Petar prepoznaje u Karadozu instituciju vlasti kojoj i nije mnogo stalo ni do istine ni do pravde. U takvoj situaciji nerijetko su nedužni, sasvim zatečeni u svom poštenju i u nekom svom intelektualnom zanosu. Takav je bio fra-Petar. On uzbuđeno razmišlja o mladiću Čamilu iz Smirne koga napadaju u ćeliji poslije čega će nestati. Petar shvata sa kim ima posla i boji se da se i njemu može svašta desiti u Prokletoj avliji u kojoj su policajci, isljednici, stražari, spremni na sve, pa se kao takvi mogu okomiti i na njega: *On . . . oseti kako mu celim telom ide hladan i tanak talas straha. Da ga ne stanu ispitivati zbog razgovora sa Čamilom i da ga tako i po drugi put ne uvuku nevina u besmislenu istragu.*³⁹

Fra-Petar je u samoj biti intelektualac, čiji je život ogrijehovljen (petros - stijena, postojanost); ali i kao apostol Petar, koji se odrekao Hrista, u strahu za sopstvenu egzistenciju - ne nosi mantiju), mehanik, popravlja oružje za smrt; popravlja satove - negira božji apsolut, jer vreme pripada Bogu; sujetan je - sebe smatra boljim od ostalih - ne miješa se među zatvorenike, ljude procjenjuje prema odjeći (Čamilova torba, ćebe, knjiga), traži od stražara alat da ne sjedi besposlen - jer on eto, nije kao drugi zatvorenici.

Njega opsesivno proganjaju sudbina i priča Čamilova, pa je ispunjen unutrašnjom tjeskobom promišljao o svojoj egzistenciji, užasu ambijenta u kome se slučajno našao. Osjeća potrebu za promjenom mjesta kako bi pobjegao iz

³⁸Jung, K. Gustav, *Arhetipovi i kolektivno nesvesno, Pogovor: dr. Kostić*, Atos, 2003, 492, 493.

³⁹Andrić, *Prokleta avlija*, 92.

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

*bezumne mreže koju pletu, zatežu i mrse između sebe bolesnici sišli s uma i carski policajci bez duše i pameti, a u koju se on, nim kriv ni dužan, evo našao upleten.*⁴⁰

Za Petra je nestanak Čamila bio veliki gubitak. Sve mu je postalo prazno i obesmišljeno iščekujući da se u Avliji pojavi neko razuman sa kojim bi mogao da razgovara. On se zaželeo dijaloga i rasonode u čamotinji nehumanog tamničkog ambijenta. Njega, međutim, održava živo sjećanje na Čamila, koga, iako su odveli, osjeća kao da je neposredno tu, kao da ga gleda, sluša i sa njim razgovara.

U tamnici se razumnom fra-Petru počelo mutiti i prividati. Bojeći se da se potpuno ne izgubi u Proklesoj avliji on počinje da se brani mislju da postoji drugi svijet i drugačiji ljudi i da će sve ovo jednoga dana nestati.

Fra-Petra su prognali iz Proklete avlije u Akru i pošto je izišao napolje bio je opčinjen ljepotom noćne slike Stambola. Pokraj takve ljepote i sjaja postojala je Prokleta avlija kao suprotnost i negacija civilizacijskih dostignuća ove evro-azijske metropole.

Suprotnosti su valjda u životu neizbježne i potrebne kako bi se sagledale i izrednovalale ljepota i kvalitet civilizacijskih i kulturnih čovjekovih postignuća. Tako će naspram ljepote stajati grubost, naspram radosti patnja i bol, naspram svjetlosti tama, pored dobra biće zlo.

Petar čezne za slobodom življenja u kojoj bi čovjek živio po svom sopstvenom nahođenju u skladu sa svojim potrebama. Međutim, rijetki su duhovi koji su se izborili za takvu svetinju lijepog življenja. Čovjek je nekako arhetipski utamničen i bačen u svijet mimo svoje volje i znanja; prinuđen da živi onako kako mu se nameće i mora, a ne kako bi sam želio da osmisli svoj život.

Uvijek čovjeka vrebaju potencijalne opasnosti od neke Proklete avlije i nekog Karađoza, koji će ga potčiniti, utamničiti, uskratiti pravo na slobodu i san o životu. No kako su svijet i ideje zasnovani na suprotnostima, tako ćemo uvijek imati optimističnu i pesimističnu čovjekovu viziju i doživljaj. Kad je najteže čovjeku održava ga i nanovo pokreću optimizam, volja i želja da se istraje, da se ne posrne i ne izgube korak i dah u čovjekovoj iskonskoj namjeri da nadvlada zlo i dokaže vrijednost i vrlinu svoje borbe protiv vidljivih i nevidljivih opakih Karađoza koji bi najradije čitav svijet utamničili. Tako se i u fra-Petru javlja optimizam i uzbuđenje pred put u Akru gdje se nada da će dočekati slobodu. Sa gnušanjem i prezirom se fra-Petar sjećao Karađoza i Proklete avlije u kojoj je proveo dva mjeseca:

*Često je fra-Petar pričao o Karađozu, uvek sa pomešanim osećanjem ogorčenja, gnušanja i neke vrste nehomičnog divljenja, sa čuđenjem koje ni samo sebe ne shvata, ali i sa željom i potrebom da što bolje rečima prikaže sliku toga čudovišta, kako bi postala jasna i onome koji sluša i kako bi joj se i on čudio. I stalno se bar ponekom ironičnom reči vraćao, na njega, kao da oseća da sa njim nije gotov. Ali pričao je isto tako živo i sa pojedinostima i o životu Avlije kao celine i o zanimljivim, smešnim, žalosnim, poremećenim pojedincima ljudima u njoj; oni su mu bili bliži i bolje ga poznati nego razbojnici, ubojice i mračni zlikovci kojih se klonio koliko je mogao. Pa ipak sve to kao da nije bilo najvažnije ni zauzimalo najviše mesta u fra-Petrovim sećanjima na Prokletu avliju o kojoj je, u poslednjim danima svoga života, toliko pričao mladiću pored sebe.*⁴¹

Fra-Petra prevashodno doživljavamo kao zatočenika Proklete avlije, koji je zbunjen i uplašen za svoj položaj i sudbinu u surovom tamničkom ambijentu u kome su se našle razne bjelovsvjetske protuve. Ali pisac njemu dodjeljuje i drugu ulogu u djelu-on je glavni pripovjedač (narrator) koji nas upoznaje sa Prokletom avlijom, razotkriva zakonitosti po kojima ona funkcionira. On je tako nemoćan u Proklesoj avliji i pored svoje intelektualnosti, znanja, humanizma. On na poseban način doživljava Avliju i posebno je opisuje razotkrivajući svu njenu surovost.

Iako je svešteno lice Petar nije mistik. On je krajnje racionalan. Ivo Andrić je povjerio svoju priču o proklesoj tamnici kraj Carigrada mudrom pripovjedaču fra-Petru, koji je prototip mitskog kazivača. On u sebi nosi arhetip mitskog pripovjedača. Već je naglašeno da lik fra-Petra pisac obrađuje i u nekim drugim pripovjetkama. I u tim pripovjetkama Petra nalazimo u istoj atmosferi, u ćeliji franjevačkog manastira, u kojoj on leži bolestan u postelji. Simbolično pisac daje sliku prozora sa rešetkama u njegovoj manastirskoj ćeliji, što predstavlja utamničenost čovjekovu u svijetu. Iz mladićeve priče o fra-Petru koji ga se sjeća, saznajemo da je njegova priča imala stalne prekide. On se često vraćao poput narodnog pripovjedača na ono što je već bio ispričao, pritom ostavljajući neka mjesta nedorečenim.

⁴⁰ Ibid, 92.

⁴¹ Andrić, *Prokleta avlija*, 42.

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

Njegova priča je mogla da se prekida, nastavlja, ponavlja, da kazuje stvari unaprijed, da se vraća unazad, da se poslije svršetka dopunjava, objašnjava i širi, bez obzira na mjesto, vrijeme i stvarni, stvarno i zauvijek utvrđeni tok događaja. Taj postupak uzdiže fra-Petra na nivo mitskog pripovjedača, a vrijeme o kome on govori učinio je univerzalnim. Fra Petar najsadržajnije govori o zatvoru Prokleta avlija u kojoj je proveo svega dva mjeseca. Međutim, vrijeme u kojem je on bio ovdje utamničen nije određeno. Jedino se u njegovoj priči pominje vrijeme vezano za život Džema, o kojem će pripovijedati Čamil. Izuzetno snažan utisak je ostavio na Petra taj boravak u zatvoru. Ta priča će ga pratiti kroz čitav život oživljavajući sjećanja na događaje iz Avlije. Kada dospije slučajno u Avliju, u početku on neće mnogo očajavati. Držaće ga misao da nije kriv i da će skoro izaći na slobodu.

On je radoznao za razne sudbine zatvorenika i za njihove priče. On u zatvoru nije u svojoj mantiji što će mu olakšati namjeru da se utopi među ljude raznih vjeroispovjesti i kultura. Petar je čak i u Proklesoj avliji tražio neku ljepotu i zadovoljstvo. Ljepotu uspijeva pronaći u oskudnoj vegetaciji u Avliji, u nezaboravnim i zadivljujućim carigradskim svitanjima i u priči sa drugim ljudima, posebno sa mladićem Čamilom iz Smirne. Fra-Petrovo vrijeme provedeno u Proklesoj avliji možemo podijeliti na dva dijela. Prvi dio predstavlja vrijeme dok se u Avliji nalazio Čamil, i drugi dio jeste vrijeme poslije Čamilovog nestanka iz Avlije.

Čamilova pojava u zatvoru pokrenuće iskusnog pripovjedača fra-Petra koji ima izuzetnu moć zapažanja i racionalnog promišljanja o ljudima i pojavama:

Misleći o njemu, docnije, fra-Petar nije mogao nikako da se tačno seti ni sata kad je došao, tražeći malo mesta, ni šta je pri tom rekao. kao ljudi koji nam postanu bliski mi sve te pojedinosti prvog dodira sa njima obično zaboravljamo; izgleda nam da smo ih vazda znali i kao da su oduvek sa nama bili.⁴²

Fra -Petar je pronašao sabesjednika u zatvorskom dosadnom i jednoličnom životu. Čamil nije mnogo govorio, i ono što bi kazao često je bilo nedovršeno i šturo. Više je govorio fra-Petar, stalno nastojeći da podstakne mladića na razgovor. Sa mladićem Čamilom ga je mnogo šta povezivalo, između ostalog i povremena komunikacija na italijanskom jeziku. Ljepotu ovog melodičnog jezika ne može oskrnaviti sva odvratnost i učmalost ambijenta Proklete avlije u kojoj su se igrom slučajnosti ni krivi ni dužni našli.

Njih povezuje i sličan intelektualni senzibilitet simbolično prikazan u njihovom odnosu prema knjizi umotan u žutu kožu koju je Čamil donio u Avliju. Čamil je sa sobom u zatvor donio i čebe. Knjiga i čebe su predmeti iz stvarnog čovjekovog života i odudaraju svojim izgledom i simbolikom od ostalih predmeta u Avliji. Fra-Petar se posebno obradovao knjizi i čebetu.

Po odlasku Čamilovom fra-Petar nije više imao pravog sagovornika u Avliji. Haim mu se nije u početku dopadao zbog toga što mnogo priča, jer je opsjednut strahom od špijuna i sumnja u sve i svakoga u Avliji. Privukao ga je tek kad je pomenuo Čamila, čiji je bio sugrađanin, obojica su bili iz Smirne. Haim postepeno prenosi na fra-Petra sumnju i zebnju. Petar ponovo susreće Čamila, radostan je zbog toga. Primjetio je da je mladić smršao i da je dobio tamnu boju i kolotove oko očiju. Čamil mu je djelovao nekako odsutno. Mladić je pričao o Džem- sultanu, a fra -Petar ga je slušao ne prekidajući ga.

Fra-Petar ubrzo postaje obuzet, pa čak i opsjednut Čamilovom pričom i njegovim psiho-fizičkim stanjem. Ubrzo je Čamil prvi put sa posrednog pričanja tuđe sudbine prešao na ton lične ispovjesti i stao da govori u prvom licu. Sve je ovo veoma teško padalo fra-Petru, u psihičkom smislu. Uveče, kada bi bio bez Čamila, fra-Petar je mnogo razmišljao o Čamilu i njegovoj priči. Prebacivao je sebi što mu ništa ne kaže, što ga ne prodrma, što nešto ne učini da pomogne Čamilu, čiji su simptomi psihičke bolesti bili veoma očigledni. Ali, kada bi ponovo sutradan slušao Čamila kako priča o Džem-sultanu, fra-Petar, kao da je omađijan tom pričom, ništa ne bi učinio od onoga što je namjeravao. Kod fra-Petra se tada javlja osjećaj krivice, kao da sa Čamilom učestvuje u nečemu što ne bi smjeli raditi. Čamil ubrzo nestaje, a ponovo se pojavljuje Haim, koji kod fra-Petra budi strah, s obzirom da ga pita da li su ga saslušavali u vezi sa Čamilom. I sam fra-Petar počinje, poput Haima, sumnjati u sve i plašiti se da ne bude ponovo kažnjen nevin.

Fra-Petru sve više nedostaje Čamil, koji nikako da se pojavi. Po prvi put i njega stiže prokletstvo Avlije, prokletstvo tamnice. Nedostaje mu onaj stvarni svijet, oni ljudi izvan zidina Avlije, ljudi koji nisu umobolnici i bezdušni i glupi carski policajci. Nisu ga ispitivali u vezi sa Čamilom, ali to mu je samo donijelo saznanje da je Čamilov slučaj završen, da je sa njim sve svršeno i pokopano. Za fra-Petra je nastupilo vrijeme bez Čamila. Više ništa ga ne raduje, ni razgovor sa drugim zatvorenicima. Ne nalazi više zadovoljstva ni u stambolskim svitanjima, koja su najljepša na svijetu. Dolazi hladnije vrijeme, pa se i dan i boravak u dvorištu počinju skraćivati. Svaki dan mu je u Avliji isti; sve

⁴² Isto, 44.

Thirteenth International Scientific Conference
THE TEACHER OF THE FUTURE
25-28.5.2017, Budva, Montenegro

se odvija u vidu zatvorenog kruga. Fra-Petar nije ni shvatio svu težinu svog položaja u ozloglašenoj Avliji dok je Čamil bio tu. Toliko je bio obuzet Čamilom da mu se počeo prividati.

Misleći da nema izlaza iz Proklete avlije, fra-Petar uskoro izlazi iz nje; prognan je u Akru. U Akri sreće jednog hrišćanina Libanca, koji je i sam nekad bio zatvorenik Proklete avlije. On će oponašati Karadžoza, tvrdeći da je Karadžo, pravi čovjek na pravom mjestu u današnje vrijeme.

ZAKLJUČAK

Andrić je u romanu Prokleta avlija promišljao sudbinu intelektualca fra Petra koji je zatočen bez jasne krivice. U totalitarnom turskom zatvoru on je sagledao sav tragizam zatočenog i obespravljenog čovjeka i besmisao. Petar iz vizure tragičnog i utamničnog čovjeka promišlja život mislećeg čovjeka nastojeći da i u tom dehumaniziranom zatvorskom ambijentu sačuva racionalni pogled na svijet i ljude, saosjećajući sa nesretnim zatvorenikom Čamil efendijom. Fra Petar je sumničav prema svijetu, uglavnom distanciran, nepovjerljiv i trpeljiv i promišljen u svakoj situaciji. Nije pričljiv čovjek, jer smatra da suvišna priča može škoditi u carigradskoj tamnici u koju se lako ulazi a teško izlazi. Strijepi u tamnici kao i svaki drugi intelektualac kad se nađe u nevolji, i valjda je zbog straha skinuo mantiju, popravlja satove i puške. Andrić je pažljivo i smišljeno oblikovao lik fra Petra, dodjeljujući mu ulogu simbola odnosa turskih totalitarnih vlasti prema katoličkom svijetu jasno aludirajući na obespravljenost bosanskih i balkanskih katolika pod turskom vladavinom.

LITERATURA

- [1] I. Andrić, Prokleta avlija, Knjiga- komerc, Beograd, 1995.
- [2] I. Andrić, Pisac govori svojim delom, BIGZ, SKZ, Beograd, 1994.
- [3] I. Andrić, Priče o mitomanima, (priredio i predgovor napisao Petar Džadžić), Knjiga- komerc, Beograd, 1996.
- [4] I. Andrić, Sabrane pripovetke, Razgovor sa Gojom, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008.
- [5] M. Bahtin, Autor i junak u estetskoj aktivnosti, Bratstvo-- jedinstvo, Novi Sad, 1991.
- [6] P. Džadžić, Ivo Andrić: Čovek, delo, Prosveta, Niš, 1993.
- [7] P. Džadžić, O Proklesoj avliji, Prosveta, Beograd, 1996.
- [8] J. P. Ekerman, Razgovori s Geteom, Izbor, Zagreb, Zora, 1950.
- [9] N. Fraj, Veliki kodeks, Biblija i književnost, Prosveta, Beograd, 1985.
- [10] K. G. Jung, Arhetipovi i kolektivno nesvesno, Atos, 2003.
- [11] N. Kilibarda, Književno - političke rasprave, Almanah, Podgorica, 2003.
- [12] D. Oraić, Teorija citatnosti, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1988.
- [13] P. Palavestra, Knjiga o Andriću, BIGZ, Beograd, 1992.
- [14] M. Solar, Teorija književnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1980.
- [15] I. Tartalja, Teorija književnosti, Zavog za udžbenike, Beograd, 1997.